

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за избор на

ДОЦЕНТ

по научна област 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2. 1. Филология,
научна специалност *История на културата на немскоезичните страни*, обявен
от Катедрата по германистика и скандинавистика,
ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“
в ДВ 103/27.12.2016 г.

1. Данни за конкурса

На обявения конкурс за доцент по *История на културата на немскоезичните страни* се е явил един кандидат, гл. ас. д-р Мария Илиева Ендрева-Черганова, щатен преподавател в Катедрата по германистика и скандинавистика към СУ „Св. Св. Климент Охридски“. Гл. ас. д-р Мария Ендрева участва в конкурса с 1 монография, съавторство във втора монография, 8 статии, 1 статия под печат, 1 рецензии за юбилеен сборник с научни публикации, всички издадени след защитата на дисертационен труд и придобиване на научната степен „доктор“ през 2011 г.

Конкурсът е проведен съобразно изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. На научното жури е предоставена пълна документация.

2. Данни за кандидата

Кандидатката завършва специалност „Българска и немска филология“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ с магистърска степен през 2000 г., като магистърската ѝ теза изследва „Учението за мистичната тъмнина при Майстер Екхарт, Новалис и Рилке“. През 2001 г. след спечелен конкурс е назначена за асистент по немска литература и култура в Катедрата по германистика и скандинавистика към СУ. През 2008 г. става старши асистент, а през 2011 г. защитава дисертационен труд на тема „Възгледите за изкуството в критическите творби на Райнер Мария Рилке“. От същата година кандидатката заема академичната длъжност „гл. асистент“. Информацията за научните специализации на кандидатката след постъпването ѝ на работа в университета показва трайно желание за развитие и усъвършенстване. След одобрен научен проект д-р Ендрева е получила престижната стипендия „Франц Верфел“ в Австрия, ползвала е и тримесечна стипендия на

Литературно сдружение „Гьоте във Ваймар“, двукратен изследователски престой в Лихтенщайн, ежегодни изследователски престои по линията на партньорството с Хамбургския университет и др. Резултатите от научните престои са пряко видими както в дисертационния труд на кандидатката, така и в представените разработки по настоящия конкурс.

Д-р Мария Ендрева е член на *Съюза на германистите в България* и на *Литературно сдружение „Гьоте в България“*.

Д-р Ендрева е активен член на Катедрата по германистика и скандинавистика, който с удоволствие и успех се включва в различни организационни и други дейности: подготовка и провеждане на различни събития – научни конференции, дискусии, срещи с работодатели. През последните години кандидатката има и натрупан административен опит като член на комисията по атестацията на Катедрата по германистика и скандинавистика (2011-2015), а впоследствие и член на Факултетската комисия по атестацията. Участвала е в три мащабни научни проекта.

3. Описание на научните трудове и научни приноси

Монографията *Kulturgeschichte des deutschen Mittelalters* (296 с.) преследва заявената чисто дидактическа цел да освободи за преподавателя по „Увод в културната история на Германия“ време (в рамките на университетския курс) за развиването на други способности и умения. В уводните думи към монографията кратко, но ясно са рефлектирани трудностите при изготвянето на подобна културна история, като са отчетени и вътрешните дебати и променени нагласи в самата историческа наука (с. 9 и сл.). Със съзнанието за относителността на историческите разкази монографията заявява, че ще търси баланса между автентичните средновековни текстове и документи и многобройните описателни, исторически и културно-исторически съчинения (с.11). Очевидно е, че представеният за участие в конкурса труд има събирателен и описателен характер, че се стреми към представянето на една обширна историческа епоха. Основният принос на труда се крие в обработката на фактологичния материал, в подбора на историческите разкази, в подходящото структуриране и компактността на изложението. Тук монографията се е справила успешно с всички предизвикателства:

Уместно в уводната част накратко са изяснени термина „културна история“, а също и съдържанието, влагано в понятието „култура“ в контекста на монографията. По мое мнение тази теоретична база би могла да бъде разширена и нуждата от подобна културна история би могла да получи по-убедителна обосновка и извън обвързаността си с курсовете в специалност „Немска филология“, още повече, че изданието е адресирано не само към студентска публика, но и към по-широка специализирана или

просто заинтересована аудитория. Монографията се състои от девет хронологично подредени глави, в които водещата линия е зададена от големите исторически събития на Средновековието. Повечето глави са идентично структурирани, а описанието на събитията и политическата ситуация е следвано от представянето на начина на живот (при отчитане на социалните различия) в съответния времеви отрязък и от изобразяването на културните му характеристики ведно с най-значимите художествени и културни постижения. Все пак, според мен, историческият аспект преобладава над културния, което е разбираемо с оглед на поставените цели, но се отклонява от общата представа за културна история. За постигането на практическо-дидактическото си намерение и в интерес на по-широката целева група монографията се стреми и към създаване на „многопластов образ на германското Средновековие, който съдържа субективния поглед на нашето време“ (превод мой – М. Р.-Ф.). Именно този стремеж имплицитно формулира и научно-изследователската цел на проекта, защото амбицията за многопластовото представяне предполага не само разнообразие на фактологичния материал, осветляване на различни страни от ежедневието и културата през Средновековието, но и рефлексия на промените в историографския разказ за Средновековието. Стремежът към многопластовост отваря пространства за собствен научен принос на монографията на едно микро-ниво, при отразяването на различните тълкувания на фактологията и оценката на използваните източници (57, 172, 225 и др.). На много места монографията преминава към режим на оценяване и обясняване на различните гледни точки в контекста на тяхното възникване и формулиране на „субективната перспектива на нашето време“. По този начин авторката осъществява и заявеното си конструктивистко схващане за историята. Разбира се, би могло да се пожелае тези наблюдения да са по-последователни и по-целенасочено провеждани. Наличното „потъване“ на тези приноси наблюдения във фактологичния материал е следствие и от напрежението между практико-дидактическата насоченост и измерението на „собствения поглед“ (погледа на нашето време) към събитията, което се поддържа в целия текст. Използвани са термини, които предполагат исторически добре осведомен читател: Един кратък речник в края на текста би бил полезен за студентската аудитория. Също така изготвянето на показалец би улеснило читателя, който се интересува примерно от трапезна култура (136, 186 и др.) или брак и семейни отношения (194, 267 и др.). На места стремежа към компримиране на информацията я прави почти неразбираема (205, учението на Вилхелм от Окам).

По-внимателен лекторат би могъл да изчисти текста от някои езикови недостатъци, към които лекторът на компютърната обработка парадоксално предразполага, а също и формални размивания в начините на цитиране.

Монографията *Княжество Лихтенщайн. История. Култура. Идентичност* е с автори Даниела Дечева и Мария Ендрева (на български език). Като цяло тя представлява първо представяне в България на историята и културата на малката монархия. Книгата със сигурност ще срещне читателски интерес и ще задоволи любопитството към тази немскоезична страна. Кандидатката по конкурса е подготвила историческия обзор до стр. 112. Главата, озаглавена „Исторически преглед“ включва пет хронологично подредени подглави, които проследяват историята на княжеството от античната епоха до наши дни. Стегнато и компетентно е описано историческото развитие на обществата, населявали територията на днешен Лихтенщайн със специален акцент върху произхода и развитието на форми на управление и самоуправление и пряката им връзка с днешния управленски модел в княжеството (с. 2 и сл., 71). Регулацията на обществения живот е изяснена от гледна точка на породилите я потребности, проследени са и произлезлите от тези регулации общностни зависимости и навици.

При проследяването на историческото развитие на тази малка територия, съществувала за дълги периоди от време в случайна или търсена дистанция спрямо политическите и културни средища на Европа, без прекомерния фонов шум на една твърде наситена и динамична среда, се разкрива възможност за наблюдение на типични за европейските държави икономически и социални процеси, обогатени със специфичните черти на региона и неговото население. Конкретиката на този исторически обзор дава възможност да се придобие по-ясна представа за функционирането на селските общности в Средновековието и Новото време, за ролята на общинската власт и съотношението на силите между местното самоуправление и централната власт, за взаимоотношенията между средновековния владетел и поданиците, за формите на контрол над владетеля и възможности на населението да предизвика коригираща намеса при „разточителство, произвол и насилие“ (33 и сл.). В изложението ясно присъства, макар и не експлицитно назован като методика, сравнителният план, който позволява историческият разказ да открие спецификите на историческото развитие: напр. безразличието на населението (46 с.) спрямо придобиването на национална независимост през 1806 г. и отсъствието на национален, (да не говорим за националистически) дискурс. Основните феномени, които бележат европейската история и имат трансграничен и трансконфесионален характер (напр. гоненията на вещиците) са намерили своето място в изложението. Критичният поглед при оценката на фактите легитимира претенцията на монографията да предлага набор от факти, подбрани по определени критерии, и да осветлява тези факти от научна гледна точка. Разказът е многофасетъчен и предлага научно анализирана информация за най-различни области от живота, чието разнообразие нараства с приближаването към

съвременността (избирателната система, мястото на религията, взаимоотношенията със съседите, отношението към „чуждите“, развитието на спортните клубове и филателната дейност, здравеопазването и развитието на медийната система). Монографията е написана на хубав и правилен български език. В заложения ограничен обем някои аспекти остават само загатнати, други впоследствие получават задоволителен отговор (напр. религиозният аспект и обвързаността с католицизма). Добавянето на някои исторически карти би помогнало за конкретното визуализиране на описанията. Малко повече разяснения относно методологията на историческия разказ също биха били от полза. Начинът на цитиране би могъл да се уеднакви в по-голяма степен.

За участие в конкурса са представени една студия и пет статии плюс една под печат. Студията и три от публикуваните статии са посветени на различни културни феномени и са свързани пряко с научната специалност, по която е обявен конкурсът. Другите две статии, публикуване след защитата на дисертационния труд, представляват негово продължение и задълбочаване на някои от тезите, разглеждани в дисертацията. Тези текстове разглеждат възгледите на Рилке за изкуството в културно-философския контекст на съвременността и осветяват различни аспекти от културата на немскоезичния свят в разглеждания период, имат научен принос и отношение към конкурса, за който са представени. Като цяло предложените статии показват изместването на интереса на кандидатката към историческите и културоведски изследвания и техните собствени дискурси, теоретични трансформации и обрати.

Студията (№ 3 от списъка с публикации) поставя в центъра на изследването интерпретацията и оценката, която творчеството, делото и личността на Мартин Лутер получават през XIX и в първата трета на XX век. Предварителните занимания с изследванията върху Лутер позволяват на авторката да забележи основни различия между тях и да формулира хипотезата за оформянето на два противоположни дискурса, в служба на които е поставено говоренето за Мартин Лутер в исторически, общокултурен и религиозен контекст. В доказателствата за това предположение са представени внимателно подбрани текстове, писани от емблематични имена в историографията на XIX век (Ранке, фон Трайчке) и от видни интелектуалци на XX век (Хуго Бал и Егон Фридел). Отчетливо са изведени различните подходи и интерпретации на авторите и връзката им с националистичния дискурс на XIX и антинационалистичния дискурс в следвоенна Германия през 20-те и 30-те години. Статията разкрива употребата на „големите личности“ за целите на съвременността и се свързва органично с изходната си теоретична база, дискурсивната теория на Фуко. Студията развива оригинална научна идея и има собствен научен принос, осъществявайки своите мета-наблюдения върху историческото присъствие на Мартин Лутер.

Статия № 4 разглежда специфичен метод на военна пропаганда по време на Първата световна война, проявяващ се в емитирането на пощенски картички. Последните се проявяват като ефективен начин за трансфер на идеи до гражданите в тила и войниците на фронта и укрепването на патриотичните настроения на двете групи, пощенската картичка използва потребността от комуникация между тях. Не става ясно доколко структурата на статията е резултат от самостоятелния анализ на авторката или е заимствана от подредбата на картичките с използвания албум, издаден през 2004 г. Основен предмет на анализ са сюжетите, разгърнати в медията, и техните послания. Анализът е оригинален и приносен, изведени са основните характеристики, а също и спецификата на медията „пощенска картичка“. Би било интересно да се проследи заложеното съществуване на два паралелни комуникационни канала – този на визуалното изображение и написаното на гърба на картичката, създаващо възможност пропагандното послание да придобие измерението на лично напомняне и внушение от страна на комуникационния партньор.

Статия № 5 разглежда два съвременни анти-утопични романа в контекста на критиката спрямо съвременните неолиберални общества. И двата романа конструират сцени от бъдещето, в които радикализираните икономически тоталитаризъм и биополитики изцяло разграждат принципите на хуманността и традиционната демокрация. Изходната теоретична база е зададена от критиката към съвременните общества, така като е формулирана от Ю. Нида-Рюмелин. Анализът на връзката между литература и съвременните икономически модели като изследователски модел е заимстван от немския литературовед Й. Фогл, когото авторката също добре познава. Изследването на двата романа по този модел е напълно логично и има оригинален и приносен характер. В този прочит литературата функционира като интердискурс, в който си дават среща икономическите дискурси на съвременността и тревогата на обществата. Нерелефирана остава транскултурността и транснационалността в изследваните литературни дистопии.

Като цяло трябва да се отбележат сполучливото намиране на интересни и оригинални теми, които разкриват специфични черти от културата на немскоезичните страни, тяхното обвързване с подходящи теоретични постановки и добре структурираният и стегнат научен анализ, който има приносен характер, без обаче да изчерпва потенциала на избраната тема.

Обръщам внимание на кратката рецензия на сборник статии (№9), в която са представени интересни и точни разсъждения относно целите и смисъла на съставянето на юбилейни научни сборници.

Приложената справка за цитиранията посочва 9 цитирания от личен архив, които обикновено са най-достоверните, 6 индексирани публикации в Националната библиография на Република

България и 30 индексирания в KVK. За съжаление справка от личния архив не е приложена към документацията, а е единствено административно удостоверена. Описанието на научните трудове и приносите им в приложената към документацията справка отговаря на тяхното съдържание.

4. Преподавателска работа

От назначаването си в Катедрата по германистика и скандинавистика д-р Мария Ендрева се включва активно в преподаването на теоретичните дисциплини, като води семинарни занятия в различните курсове, свързани с историята на немскоезичната литература и култура. След придобиването на научната и образователна степен „доктор“ тя разработва и води лекционни курсове и семинарни занятия по „Увод в културната история на Германия“ и „История на културата на немскоезичните страни XVII – XX век“. За нуждите на преподаването в бакалавърската степен д-р Ендрева е разработила 8 литературни семинара, съпровождащи лекционните курсове по история на немскоезичната литература. Предложените семинари са разнообразни тематично и покриват голям период от историята на немскоезичната литература.

Д-р Мария Ендрева притежава отлични дигитални компетенции, поради което активно участва в поддържането на работните страници на специалността „Немска филология“. Подготвила е три електронни курса за обучение в електронната среда Moodle. По този начин д-р Ендрева не само е разширила преподавателските си умения, но е и практически подготвена за участие в нови форми на обучение.

5. Заключение

В заключение на направените наблюдения и оценки на научно-изследователската, преподавателската и друга дейност на гл. ас. д-р Мария Илиева Ендрева-Черганова предлагам на уважаемите членове на научното жури кандидатката да бъде избрана на академичната длъжност „доцент по *История на културата на немскоезичните страни*“.

21. 04. 2017 г.

проф. дфн Майа Разбойникова-Фратева